

kritika tárgyává, mert a könyvek jelentős része nincs meg a budapesti közkönyvtárakban, tehát hiányzik a tárgyilagos kritika alapfeltétele. Azt azonban megemlítendőnek tartjuk, hogy a szakbeosztás címszavainak német, francia és angol nyelvű közlését nem látjuk eléggé indokolva, mert a DEWEY-féle tizedes rendszer számjegyei ezt önmagukban is elvégzik s a kiadvány a magyar olvasóközönség számára készült: a németet, franciát vagy angolt alig fogja érdekelni az, hogy a budapesti közkönyvtárak 1926-ban milyen társadalomtudományi könyvanyagot szereztek be, a saját társadalomtudományi szakbibliographiájukat pedig megtalálják ott, ahonnan a Sociographiai intézet a könyvcímet kiírta.

Megemlítendőnek tartjuk továbbá azt, hogy bizonyos szerkesztési pongyolaságok a kiadvány futólagos átnézésénél is kicsillanak, amelyek gondosabb revízió mellett eliminálhatók lettek volna. Így sok könyvcím mellől elmaradt a lapszám megjelölése, p. o. KUN József: *Gróf Tisza István*, RUDWIN: *Bibliographie de Victor Hugo* stb. Sok könyvcím alól elmaradt továbbá a budapesti közkönyvtár megjelölése, ahol a könyv biztosan megtalálható, p. o. a *Bibliographie der Socialwissenschaften* megvan Budapest Székesfőváros Nyilvános Könyvtárában s valószínűleg több budapesti közkönyvtárban megvan a szerkesztő *Magyar kormányzati bibliographia* című munkája is.

Ismertetésünket azzal zárjuk le, hogy azt az elismerésre méltó munkát, melyet az intézet a társadalomtudományi bibliographiának szentelt, szívesebben látnók az eredeti cél szolgálatában, t. i. a környező államok társadalmi, politikai stb. viszonyainak ismertetésében, amelyre óriási szükség lenne nem csupán kormánypolitikai, hanem nemzetvédelmi szempontból is.

DR. GÁRDONYI ALBERT.

Gulyás Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században.* Budapest, 1931. A M. N. Múzeum Barátainak Egyesülete támogatásával kiadja az Országos Széchényi Könyvtár. 2° 272 + LXVII. l. 281 hasonmással.

GULYÁS könyve a magyar könyvnyomtatás XV. és XVI. századi történetének első kritikai összefoglalása. Az erős kritika a könyv legfőbb értéke és érdeme. Előzői eredményeit szigorú kritikai rostán szűri át. Felfogásában is szakít a régi romantikus beállítással, amely színes fantáziával a XVI. század magyar könyvnyomtatójában valami víg bohémet látott, akit «a változatos, de nélkülözésekkel telt cigányéletnek a varázsa» csábított. GULYÁS ezzel szemben mélyreható kutatások alapján

világítja meg a XVI. századi magyar könyvnyomtatás történetét mozgató gazdasági és világnézeti rügókat. De nemcsak egész beállításában, hanem az egyes adatokban is érvényesül az a szigorú kritika, amely elvet minden helyt nem álló, kalandos feltevést. Az ő adatai mind a legmódszeresebb forráskritikai megállapításokból szűrődnek le; legtermékenyebb és legmegbízhatóbb forrása mindig maga a nyomdatermék, ahol csak lehet, ott autopszia alapján írja le, gondosan elolvastva a művek érdekes és beszédes előszavait és utóhangjait, amelyek a magyar nyomdászat történetének eddigelé csodálatosképpen teljesen elhanyagolt kincseshányái. Minden más forrást is ismer és felhasznál, de csak okkal, móddal és kritikával. Érdekes, hogy egész jelentéktelen tévedései is csak olyankor fordulnak elő, mikor legmegbízhatóbb elődeinek megállapításait mégis átveszi. Így olvassuk FRAKNÓI nyomán, hogy a budai krónikában «a nyomtatáshoz használt betűfesték mély fekete színe élesen válik ki a vízjegynélküli erős fehér papirosalkotta háttérről» (20 l.). A budai krónika papirosa nem vízjegynélküli, legalább is a Nemzeti Múzeum könyvtárának példányában, amelyet ebből a szempontból megvizsgáltam, a 2. levéltől kezdve, csaknem minden páros levélen és néhány páratlanon is, világosan látható a mérleget ábrázoló vízjegy. — Ugyanigy Csűrös nyomán mondja, hogy HUSZÁR Pál FROBENIUS mesterjegyét utánozta (113. l.), amit maga igazít helyre a 268. l. 25. jegyzetében, amely szerint HUSZÁR Pál mesterjegye CRESPIN János genfi könyvnyomtatatóé nyomán készült.

Kritikája nem fantázia és ötletihányból származó, röghöztapadó szárazság: sokszor ő maga vet fel kínálkozó tetszetős ötleteket, amelyeket azonban erős kritikai vénája folytán rögtön el is vet. A maga megállapításaival szemben sem elfogult, nem ragaszkodik hiú makacsságból az egyszer kimondott szóhoz, ha az ellenkezőnek igazságáról meggyőződik. A mű két füzetben jelent meg s így lehetséges, hogy már a második füzetben helyreigazítja egyes olyan feltevéseit, amelyeket nem talált elég helytállóknak. Így később elveti azt feltevést, hogy 1587-ben Kolozsvárott jezsuita nyomda működött, mert noha egyes jelek támogatják, nem tudott döntő bizonyítékot találni. (103., 209. l.)

Erős kritikai vénája olykor talán kissé túlságosan szigorúvá teszi előzőivel szemben. Annyi bizonyos, hogy érdemleges összefoglaló munka nem állott rendelkezésére, de a részletmonografiák között sok érdemes munka akad, melyek közül elsősorban ki kell emelnünk FERENCZI Zoltán tanulmányát a kolozsvári nyomda történetéről. Eredményeiket a fejlődő tudománynak mindenesetre revideálnia kell, de tévedéseik, alaptalan kom-

binációik az alapvetők szükségszerű botlásai. Aki töretlen úton halad, örül minden nyomnak, minden feltevésnek és lehetőségnek, amely az ismeretlen bozótba utat vágni látszik. Az alapvetést szükségképpen nyom követi a kritika, amely azouban mégis csak az alapvetésen épül.

GULYÁS anyagát egyes nyomdák szerint tárgyalja, ami igen világgossá, áttekinthetővé teszi, bár megvan az a hátránya, hogy elvesztjük benne a fejlődés fonalát. Ezt az elkerülhetetlen hátrányt pótolja végső és legszebb fejezete a magyarországi nyomdák belső életéről, amely nemcsak technikai szempontból ad felvilágosítást könyvnyomtatóinkról és műhelyeikről, hanem bevilágít hányatott életükbe is abban a korban, amikor a legtöbb nyomdász még nem iparos és nem üzletember, hanem világnézetek harcosa. A könyv jelentőségét emeli, hogy szerzője az egész európai könyvsajtó történetének alapos ismerője s így követni tudja a külföldre vezető szálakat is s a hazai viszonyokat sokszor világítja meg külföldi analógiákkal.

GULYÁS óriási feladatra vállalkozott; munkája egyszerre két művet képvisel, nagy tudományos apparátussal készült szakmunka s egyben a nagyközönség igényeit is szemeltartó könyv. Ebből sok egyenetlenség származik, amelyekről azonban legkevésbé a szerző tehet. Ennek inkább a mi szegénységünk az oka. Könyvpiacunk nem bírna ki két könyvet egy tárgyról s így egy embernek kell vállalnia egy műben a tudós kutató s a népszerűsítő szerepét.

A népszerűsítésnek leghathatósabb eszköze a könyv gyönyörű és eddig páratlanul gazdag illusztratív anyaga, amelyet a szerző fáradságot nem kímélve állított össze. A hasonmások legnagyobb része most első ízben jelent meg s az egész illusztratív anyag fölöttébb alkalmas arra, hogy közelebb vigye a régi magyar nyomdatermékeket a szakemberek körein kívülálló közönséghez is.

Nagy érdeme a könyvnek a teljesség is. Kiterjeszkedik a külföldi könyvnyomtatókra is, akik a magyarság szolgálatában állottak a magyarországi könyvnyomtatás megindulása előtt és azokra a magyar könyvnyomtatókra, akik ugyanakkor, mikor Magyarországon külföldi nyomdászok kezdik boldogulásukat keresni, a külföldi nyomtatás tevékeny munkásai. Azonban itt is szigorú kritikával vet el minden kalandos feltevést. Könyve mindenestre hatalmas dokumentuma annak, hogy XV. és XVI. századi könyvtermelésünk kibírja a kritikai rostát és nincs szükségünk arra, hogy akár anyagát, akár jelentőségét alaptalan kombinációkkal próbáljuk növelni. Kívánatos volna, hogy ezt a kötetet minél előbb

kövesse a XVII. század magyar nyomdászatának hasonló jellegű története, amely az első kötet mutatóját is tartalmazza. Igen gyümölcsöző lenne idegen szöveggel is megjelentetni. Egy ilyen gyönyörű kiállítást, gazdag illusztratív anyagú komoly tudományos könyv bizonyára jobb propaganda lenne a sok kétesértékű alkalmi füzetnél, ami ma Magyarországról idegen nyelven megjelenik.

Végezetül a teljesség kedvéért még két szerény adattal járulok hozzá GULYÁS hatalmas anyagának kiegészítéséhez. HELTAI nyomdatermékeinek számát meg kell toldanunk eggyel. WILLINI Sándor *Könyvetske az igaz keresztényi keresztiségről* c. műve (RMKI. 80. sz.), amelyet DÁVID Ferenchez írt levele szerint flandriai nyelvből németre fordított s így küldött meg DÁVIDnak, WILLINI német szövegében *Büchlein* címen is megjelent Kolozsvárott Heltainál és pedig alkalmasint a magyar fordítással egy esztendőben. Csonka, 37 lapból álló példánya megvan a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának TODORESZKU-HORVÁTH gyűjteményében.¹

A másik adalék Coresi diakónus erdélyi működésére vonatkozik. A szebeni érseki könyvtárban HODOS talált egy cirilbetűs énekeskönyvet (Octoih mic), amelyet kolofonja szerint Brassóban 1557-ben nyomott. OPREA logofatul és CORESI diakónus BÉGNER (BENKNER) János brassói bíró parancsára, amikor Magyarországon IZABELLA és fia JÁNOS, JÁNOS fia, Romániában PATRASCU vajda és Moldvában ALEXANDRU vajda uralkodott.² Ebből egyrészt az következik, hogy CORESI diakónus erdélyi működésének kezdetét nem 1560-ra, hanem legalább is 1557-re kell tennünk. Másfelől BIANU abból, hogy a kolofon OPREAT nevezi meg első, CORESIT pedig második helyen, azt következteti, hogy CORESI OPREA segédje volt; Oprea viszont LIUBAVICI DIMITRIE Logofatulnak volt a segédje, ez pedig unokája VUKOVICI BOJIDAR híres velencei könyvnyomtatónak, amint ez az 1547-ben Targovistében megjelent *Apostol* kolofonjából kitűnik. BIANU szerint ezzel bizonyossággá válik az a feltevés, hogy CORESI mester-ségét Velencéből Romániába jött szerb nyomdászoktól tanulta. Így GULYÁS-nak az a feltevése, hogy CORESI a nyomtatás mester-ségét a brassói HONTER nyomdában sajátította el, mindenesetre kétségesnek látszik.

PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN.

¹ A Todoreszku-Horváth gyűjtemény-katalógusában (A. M. N. Múzeum Könyvtárának Címjegyzéke VII. Budapest, 1922. 32. l.) mint *Német nyomtatvány* Kolozsvár? XVII. sz. szerepel.

² A könyvet Bianu ismertette a román akadémia 1909 szeptember 11-i ülésén. V. ö. Analele Academiei Romane Seria II. Tomul XXXII. 1909—10. I. 17—18. l.